

УДК 793.31:27-565.6]:39(=161.2)(477.46)-044.7-043.7(045)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/62-2-16>

Інна ТЕРЕШКО,
orcid.org/0000-0002-5682-7766
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри хореографії та художньої культури
Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини
(Умань, Черкаська область, Україна) inntere2008@gmail.com

ВЕЛИКОДНІ ТАНКИ НА ТЕРЕНАХ ЧЕРКАЩИНИ: ФІКСАЦІЯ, ТРАДИЦІЯ, СИМВОЛІКА ТА ЧАСОВІ ЗМІНИ

У статті проаналізовано опубліковані в наукових розвідках зразки весняної календарної обрядовості Черкащини, складено цілісну картину про великодні танки цього регіону. Наявні друковані матеріали вчених кінця XIX – початку XXI століття, польові матеріали власних фольклорно-етнографічних експедицій, архівні джерела науково-дослідної лабораторії «Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини дали змогу виявити їх побутування, охарактеризувати музично-словесне наповнення, з'ясувати хореографічні особливості (семантику, побудову малюнків, особливості виконання рухів), а також простежити історичну динаміку їх змін.

З'ясовано, що сакральне начало великодніх танків передавалося в синкретизмі слова, руху (малюнку танцю), ритму і мелодії, що разом моделювало безперервність руху в природі та мало розбудити енергію, силу людини і природи. Встановлено символіку великодніх танків, зокрема: «Кривий танець» означає рух сонячної системи; «Воротар» зображує «Небесного Воротаря», що відкриває ворота, через які на землю приходить тепло, урожай, а до людей – щастя, здоров'я, добро; «Шум» був покликаний пробудити сили природи – швидке розпускання дерев, добрий ріст зелені, майбутньої городини, поєднання молодіжних пар; «Жучок» знаменує, що з неба, з вирию на землю приходить весна, розвивається, шумить ліс, дзигчать жуки.

На підставі наявних досліджень орнаментики Черкащини Д. Щербаківського, С. Килимника, О. Онищук, В. Мицика проаналізовано візерунки й мотиви на великодніх писанках, що наочно зберігають архаїчні корені, характер орнаментально-композиційного вираження й слугують матеріалом для розуміння та пізнання історично усталеного малюнку великодніх танків.

Установлено, що пісенні тексти та хореографія великодніх танків мають по кілька варіантів. Їх малюнки та орнаментика писанок яскраво відображають траєкторію переміщення учасників та є виразними засобами назви, ідеї і символу танцю.

Ключові слова: великодній танок, весняна обрядовість, фольклор Черкащини, символ, писанка, фольклорист-етнограф.

Inna TERESHKO,
orcid.org/0000-0002-5682-7766
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor;
Associate Professor at the Department of Choreography and Artistic Culture
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University
(Uman, Cherkasy region, Ukraine) inntere2008@gmail.com

EASTER DANCES IN THE TERRITORY OF CHERKASY REGION: FIXATION, TRADITION, SYMBOLISM AND TIME CHANGES

The article analyzes published examples of spring calendar rituals in Cherkasy region, and compiles a comprehensive picture of Easter dances of this region. Existing printed materials from the late 19th – 21st centuries, personal folklore and ethnographic expeditions, field materials, and archival sources of the scientific laboratory “Preparation of future philology teachers for Ukrainian studies in school” of Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University allowed for the identification of their usage, characterization of their musical and verbal content, clarification of choreographic features (semantics, construction of drawings, features of movements), as well as tracing the historical dynamics of their changes.

It has been established that the sacred element of Easter dances was transmitted through the syncretism of word, movement (dance drawing), rhythm, and melody, which together modeled the continuity of movement in nature and could awaken the energy and power of humans and nature. The symbolism of Easter dances has been determined, including: the “Crooked Dance” signifies the movement of the solar system; the “Gatekeeper” portrays the “Heavenly Gatekeeper” who opens the gates to spring, ancestors, through which warmth, harvest, happiness, health, and goodness come to people; the “Noise” was intended to awaken the forces of nature – the quick blooming of trees, good growth of greenery,

peas, and the combination of youth couples; the "Beetle" signifies that spring comes from the sky, from the paradise to the earth, develops, rustles the forest, and buzzes beetles.

Based on existing studies of the ornamentation of Cherkasy region by D. Shcherbakivskyi, S. Kilymnyk, O. Onyshchuk, V. Mytsyk, the patterns and motifs on Easter pysanky were analyzed, which, in our opinion, vividly preserve archaic roots, the character of ornamental-compositional expression, and serve as material for understanding and comprehending the historically established pattern of Easter dances.

It has been established that the song texts and choreography of Easter dances have several variations. Their drawings and ornamentation of pysanky vividly reflect the trajectory of the participants' movements and are expressive means of the name, idea and symbol of the dance.

Key words: *Easter dance, spring ritual, folklore, Cherkasy region, symbol, Easter egg, folklorist-ethnographer.*

Постановка проблеми. В умовах російсько-української війни актуалізувалася необхідність формування нової особистості – патріота-носія національних та європейських цінностей. Це зумовлює розробку системи заходів, які б були спрямовані на посилення національних принципів виховання молоді та враховували історико-педагогічний досвід розвитку патріотичних чеснот та героїчних рис попередніх років. У «Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України» (2022) наголошено на необхідності нових підходів і нових шляхів до виховання патріотизму як почуття і як базової якості особистості.

Забезпечити національне виховання молоді здатен фольклор, який у розвитку української культури завжди відігравав визначальну роль і виконував певну історичну місію; який спроможний протистояти негативним явищам русифікації, денационалізації; який зупинить утвердження єдиних універсальних культурних стереотипів, шаблонів, стандартів.

Вважаємо, що необхідно постійно розширювати фаховий світогляд здобувачів закладів вищої освіти знаннями про генезу фольклору та регіональні особливості фольклорних традицій; розвивати вміння використовувати локальні фольклорні зразки в подальшій професійній діяльності.

Аналіз досліджень. Черкаська область була штучно утворена в січні 1954 р. з різних районів Вінницької, Київської, Полтавської, Кіровоградської областей та є важливим осередком розвитку народної творчості центральної України, охоплюючи частину Східного Поділля та Середньої Наддніпрянщини (Пісні Черкащини, 2004: 3).

Опубліковані матеріали українських учених-фольклористів кінця XIX – початку XXI століття О. Воропая (1993), М. Максимовича (2022), А. Кримського (2009), С. Килимника (1994), В. Кузя (2003), В. Мицика (2006), Н. Сивачук (2003), О. Ошуркевича (2006), Л. Яценка (2004) та ін. характеризуються значним розмаїттям весняної календарної обрядовості, містять унікальні зразки великодніх танків.

Праця Агатангела Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етно-

графічного і діалектологічного», підготовлена до друку в 1930 р., містить детальний опис календарних обрядів, звичаїв, коментарів до них та понад 40 текстів весняних хороводів, ігор і пісень. «Поміж весняними співами – а вони здебільша співаються в танку – декотрі мають характер невеличеньких драматичних спектаклів...зовсім добре зацілів до наших часів «Шум», – це ж не просто веснянка з танком, а ціла забава», – пише автор і подає п'ять варіантів танку (Кримський, 2009: 331). Далі автор описує великодні танки «Коло млина калина», «Гороха заплітають», «Жона», «Нелюб», «Подоланочка», «Зять тещу вибирає». Про фіксацію останньої А. Кримський згадує: «...Коли я записував цю веснянку од дівчини, ...стояли салдацькі лагері; і чи не отим близьким московським сусідством треба, може пояснити деяку московську паць, що насила на цю короводну веснянку?» (Кримський, 2009: 333). Так учений пояснює появу в тексті росіянізмів (москалізмів – А. К.) «зятюшка», «тьоща», «кудрі», «смотри», «невеста» та ін.

Джерельною базою книги «Дні та місяці українського селянина» є власні записи і спостереження Михайла Максимовича. Автор зауважує, що «від Великодня до звичайних пісень-веснянок додаються й дівочі ігри, що супроводжуються особливими піснями й мають загальну назву «танки» (Максимович, 2002: 36). За М. Максимовичем, українські великодні танки значно відрізняються від російських хороводів, зокрема, у «великоросійських беруть участь старі й молоді обох статей і водять їх від весни до зими, нерідко закінчуючи ними й інші народні свята, ними керує окрема хороводниця, переважно літня жінка, нерідко вдова». Танки українців «належать тільки дівчатам і весні, бо водять їх лише від Великодня до Зеленої неділі...Попереду стає більш показна з себе чи більш спритна в іграх дівчина» (Максимович, 2002: 36). На думку вченого, «назва «хоровод» не пристає до дівочих танків – і це тому, що на Україні корогод має зовсім інше значення. Корогод – так само, як і коровай, – буває тільки на весіллях. Шлюбної ночі, коли щасливе молоде подружжя залишили в спокої, дружка зі своїм

хмільним причетом та з музикою шумно провондає селом корогада, співаючи особливу пісню про нього» (Максимович, 2002: 37).

Опитані нами респонденти й сьогодні зрідка в мовленні використовують узагальнене визначення «хоровод». Найчастіше говорять «водили веснянку», «водили танець» (АНДЛ. Матеріали фольклорної практики. Село Бачкурине Уманського району Черкаської області (2005) Ф. 57. 12, 23 арк.), «йшли до танцю», «співали й танцювали» (АНДЛ. Матеріали фольклорної практики. Село Черповоди Уманського району Черкаської області (2002) Ф. 62. 18, 20 арк.).

М. Максимович розподіляє танки за зовнішніми ознаками – способом руху учасниць: кругові («Мак сіять», «Кріп», «Перепілка», «Заюшка», «Ящур», «Король», «Нелюб» та ін.); одноключові («Галка», «Горобей», «Лісаниця», «Кривий танець»); у два ключі – «Просо сіять», «Шум» (Максимович, 2002: 37).

Вадим Мицик у книзі «Мициковська левада» подає записи великодніх танків, таких як: «Кривий танець», «Царенко», «Вір'ян», «Зайчик» (Мицик, 2006); дослідники Володимир Кузь, Наталія Сивачук у посібнику «Українські народні дитячі ігри» аналізують хороводні ігри «А ми просо сіяли», «Подоляночка», «Воротар», «Кривий танець», «Жучок», записані на теренах історичної Уманщини здобувачами і викладачами УДПУ імені Павла Тичини під час фольклорних практик (Кузь, Сивачук, 2003).

Мета статті: проаналізувати опубліковані зразки весняної календарної обрядовості Черкащини, скласти цілісну картину про великодні танки цього регіону та простежити їх історичну динаміку.

Виклад основного матеріалу. Наявні друковані матеріали, власні фольклорно-етнографічні експедиції, польові матеріали, архівні джерела науково-дослідної лабораторії «Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі» УДПУ імені Павла Тичини дали змогу нам визначити семантичне наповнення поняття «великодні танки» – це група пісень-веснянок, пов'язана з хореографією або пантомімою (зокрема, й ігровою), які виконували від Пасхи до Трійці. «Шум», «Кривий танець», «Мак», «Царівна», «Зірочка», «Подоляночка», «Вербовая кладочка/дощечка», «Крокове колесо», «Туман» та інші – це назви пісень і відповідних танків.

У пасхальний день, одразу після служби в церкві, молодь у святковому вбранні сходилася на великоднє гуляння, що традиційно відбувалося навколо церкви. Тут вона грала в ігри,

водила танці. Сакральне начало великодніх танків передавалося в синкретизмі слова, руху, ритму і мелодії, що разом моделювали безперервність руху в природі та мали розбудити енергію, силу людини і природи.

На підставі досліджень орнаментики Черкащини Д. Щербаківського (1990), О. Онищук (1985), В. Мицика (1992) та ін. можемо стверджувати, що візерунки й мотиви на великодніх писанках наочно зберігають архаїчні корені, характер орнаментально-композиційного вираження й слугують матеріалом для розуміння та пізнання історично усталеного малюнку великодніх танків. У таблиці 1 представлено приклади ілюстрації писанок, які мають однакові назви з великодніми танками, назви символів та зображено малюнок танцю. Орнаменти писанок засвідчують, що композиція зародилася з реального світу, але передана, відтворена на яйці умовно. Допомагають прочитати «символ» малюнки танцю (розміщення і переміщення тих, хто танцює) (табл. 1).

На писанці «Кривий танець» зображений символ «безконечник» – це наш спадок культури Трипілля, це хвилясто-подібна лінія, що ритмічно веде в безконечність. «Кривий танець» водили між трьома застромленими в землю палицями або між трьома дітьми і співали:

А ми в кривого танця

Та не виведем кінця.

Треба його та й виводити,

Кінець йому та й знаходити

(АНДЛ. Матеріали фольклорної практики. Село Кобринова Гребля Уманського району Черкаської області (2004) Ф. 74. Арк. 21)

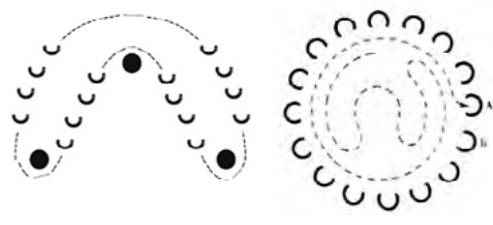

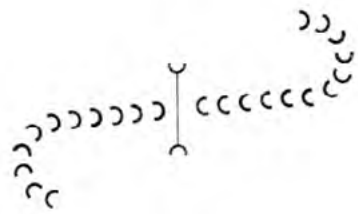

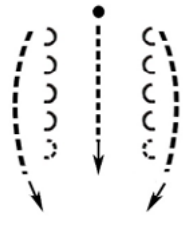

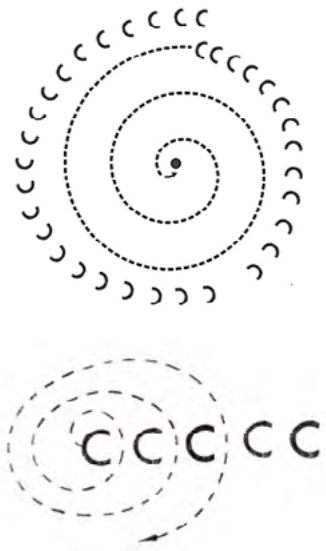
«Кривий танець» означає рух сонячної системи, яка не була зрозуміла нашим пращурам. Вони ніяк не могли пояснити, чому сонце вічно ходить по небу «то вгору, то в долину» (схід і захід), тому не могли «вивести кінця» (тобто зрозуміти), чому наступають пори року, зміни в природі, чому сонце то гріє теплом, то не гріє, чому вранці сонце сходить, ввечері сонце заходить і настає ніч.

Писанка «Воротар» зображує «Небесного Воротаря», що відкриває весні ворота, весна приходить «кленовим та вербовим» мостом. Тут відображено той весняний знак, що його дав квіт клена, і верба покрилася цвітом білих сережок. Та на весну «Воротар» чорними дорогами, мостами забирає душі дідів і прадідів у небесний вирій (Онищук, 1985: 53).

Жителі с. Черповоди Уманського району пригадують, що «Воротар» – це танкова гра, яка в далекому минулому була обрядовим танцем і виконувалася на Великдень, коли відчинялася «Небесна

Таблиця 1

Порівняльна таблиця малюнків на писанках та великодніх танців

Ілюстрація, назва писанки та великоднього танцю	Символи, що зображені на писанці	Малюнок танцю
 1. Кривий танець	Безконечник (кривулька, зигзаг)	
 2. Воротар	Калитка (ворота)	
 3. Жучок	Жучок	
 4. Шум	Коло (сонце), безконечник, равлик (спіраль)	

Ілюстрації писанок 1, 2, 3. Джерело: (Онищук, 1985: 22; 56). Ілюстрація писанки 4. Джерело: (Писанки, 1992: 40).

брама безсмертя» і душі предків могли приходити провідати своїх рідних (АНДЛ. *Матеріали фольклорної практики. Село Черповоди Уманського району Черкаської області (2002)* Ф. 62. 11 арк). С. Килимник трактує «ворота» як символ «Небесних воріт», через які приходять і радість-весна, і всетворяще Сонце, і тепло, і урожай, і щастя, здоров'я й добро (Килимник, 1994: 185).

«Воротар» вели через усе село, бо ж ворота між «цим» і «тим світом» відкриті для всього роду. Танцювали так. Дівчата діляться на два ключі – малий і великий. «Малий ключ» – це дві учасниці, що із своїх рук творять «ворота». «Великий ключ» – це всі інші дівчата, великий хор. Обидва ключі переграються піснею. Великий хор починає:

Воротарю, воротарчику,

Відчини воротонька!

Малий хор запитує:

А хто воріт кличе?

Князеві та служеньки!

А що за дар везуть?

Ярії та пчлоники.

А це ж бо нам мало!

А ми вам додамо

Молодую дівоньку

У рутянім віноньку!

При цьому «малий ключ» підймає руки – «відчиняє ворота», а «великий ключ» біжить попід руки у «ворота». Останню дівчину з «великого ключа» воротарі затримують і прилучають до себе. Танець-гра починається наново (АНДЛ. *Матеріали фольклорної практики. Село Черповоди Уманського району Черкаської області (2002)* Ф. 62. Арк. 12).

На Черкащині побутують різні варіанти «Шума», які істотно не відрізняються один від одного, хоча спостерігається й деяка трансмісія тексту. У всіх різновидах слово в поєднанні з ритмом, жестом, мімікою ніби має розбудити силу, енергію людини і природи. Рухи і малюнки, що їх виконують під час танку, моделюють знаково-символічну систему, необхідну для адаптації людини в світовому просторі. Форми такої адаптації мають різне відтворення у вигляді кола, півкола, лінії, арки, воріт, безконечників – образів, добре відомих людині й узятих із природи та космосу.

У с. Ріпка Лисянського району «Шума» плетуть так: «збираються хлопців, а найбільше дівчат (хлопців тепер потроху, «Шума плести» з дівчатами стидаються). Набирається душ двадцять – трицять, а то п'ядесят. Забираються чисто всі за руки, вистроюються всі оден ряд. З одного флангу роблять «шумові ворота» – з двох людей, що стоять з того флангу. А весь ряд – переходить

через ті «шумові ворота», загинаючи весь ряд з другого флангу. Так всі люди переходять через «ворота» і ввесь час співають веснянок. Отак ряд пересувається без кінця. І співають:

А дівки дума – заплітати «шума»,

А Шум ходить – по воді бродить,

А Шумиха рибу ловить.

Що зловила, то й прошила.

Шуби й досі не купила (Кримський, 2009: 332)

У пам'яті старожилів с. Бачкурине зберігся такий варіант танцю. Учасники беруться за руки та стають в одну лінію. Остання пара підносить з'єднані руки догори, утворивши так «ворота». Перший учасник, ведучи за собою інших, проходить через «ворота». Кожен, хто танцює, переграється під своєю правою рукою, а лівою рукою утворює ворота з наступним партнером. Так лінія повністю заплітається. Коли ж Шума заплели, то ведучий танцю починає його розплітати, рухаючись в іншому напрямку. Шума то заплітають, то розплітають, співаючи таку пісню:

Ой, нумо, нумо, заплітати Шума.

Шума заплетемо, гуляти підемо.

А Шум ходить, по діброві,

А Шумиха рибу ловить.

Що зловила, те прошила,

Дівці шуби не купила,

– Пожди, дівко, до суботи,

Буде шуба ще й чоботи.

Чекала дівка до понеділка

Нема шуби й ніякого дідька.

Ой, нумо, нумо, розплітати Шума.

Шума розплетемо, гуляти підемо

(АНДЛ. «Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі». Матеріали фольклорної практики. Село Бачкурине Уманського району Черкаської області (2005) Ф. 57. Арк. 16–17)

У с. Шевченкове «Збиралися на вигоні хлопці і дівчата, бралися за руки, одна дівчина або хлопець (називали їх Шумиха, Шум) стояли в середині. Ходили всі кружком у різні сторони, заплітали руками Шума, щоб звалити його потім із ніг. Окружать «гвинтиком», а потім уже розплітають. Ходять і співають:

Ой, нумо, нумо, заплітати Шума.

А в нашого Шума зелена шуба.

Огірки-жовтяки, старійтеся, парубки.

Або женітися, або в військо йдять,

Або нас заберить! (Ощуркевич, 2006: 33–34).

У різних варіантах великоднього танцю проглядається первісний магичний ритуал, що покликаний пробудити сили природи. Основним пластичним мотивом «Шума» є імітація коливання

дерев, завивання рослин, що відтворюється рухом «підківка». Заплітаючись, учасники танцю, несвідомо вже для себе, передбачають швидке розпускання дерев, добрий ріст зелені, майбутньої горюдини й навіть створення молодіжних пар.

Звичайно, народні мисткині не завжди могли пояснити орнаменти писанки, розкрити їх зміст. Казали «бо так гарно», «бо так мати і баба писали, і я так роблю», «бо так годиться», бо у веснянках співається про пташечок, павучків, жучків, які оживали з приходом сонця. На писанці «жучки» зображені так, що справді входять усі в коло.

На Черкащині «Жучок» водять так. Дівчата стають колом, пара коло пари. У парі обидві дівчини стають одна до одної обличчям, узявшись навхрест за обидві руки. Маленький хлопчик (чи дівчинка) вилазить їм на руки і йде по руках. Пара, по чийх руках він уже пройшов, перебігає наперед, так вони рухаються і співають:

*Ходить жучок по ручині,
А жучиха по долині,
Граї, жучку, граї!
Ой граї, жучку, граї, небоже,
Хай же Господь допоможе.
Граї, жучку, граї.*

(АНДЛ. «Проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі». Записано від Косенко Галини Юхимівни, 1939 р. н., жительки с. Паланка Уманського району Черкаської області, (2016). Ф. 202. Арк.7).

Усі хором наслідують дзиччання жуків та шум лісу: жа-шу-шу-шу... Ця веснянка чаклує пробудження природи, лісового шуму. Простягається розкішний міст, який знаменує, що з неба, з вирію, на землю приходить весна, розвивається, шумить ліс, дзиччать жуки, а мале дитя знаменує і прихід

милого, і прихід тепла, сонця, весни, добробуту (Сивачук, 2003).

Висновки. Отже, незважаючи на недоліки словесного способу фіксації – опису лише малюнку, драматургії, символіки танцю, фольклористичнографі кінця XIX– початку XXI століття зробили вагомий внесок у поширення відомостей про великодні танки краю. Архіви науково-дослідної лабораторії «Проблеми підготовки майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі» УДПУ імені Павла Тичини та власні експедиції засвідчили, що майже через півтора століття описані дослідниками великодні танки залишилися (з певними видозмінами) в пам'яті місцевого населення, незважаючи на війни, голодомори, політику денаціоналізації.

Пісенні тексти та хореографія проаналізованих великодніх танків мають по кілька варіантів. Вони змістовні і завершені. Малюнки танків та орнамента писанок яскраво відображають траєкторію переміщення учасників та є виразними засобами назви, ідеї і символу танцю.

Великдень – це частина культурного коду нашої нації. Те, що творили українці століттями, проймає, огортає душу особливо сьогодні, у час війни. Голоси наших предків дають нам віру і сили, а нащадки мають вивчати та знати витoki української культурної ідентичності. Тільки тоді ми зможемо збудувати нову Україну – країну з європейським обличчям.

Розглянуті великодні танці є лише невеличкою частиною комплексу хореографічного фольклору Черкащини. Подальші дослідження варто організувати в царині літньої, осінньої, зимової обрядовості, зокрема, вивчати їх хореографічну лексику, стильові особливості, манеру виконання тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Архів науково-дослідної лабораторії «Підготовка майбутніх учителів-філологів до українознавчої роботи в школі» (далі АНДЛ). *Матеріали фольклорної практики. Село Бачкурино Уманського району Черкаської області (2005)* Ф. 57. 35 арк.
2. АНДЛ. *Матеріали фольклорної практики. Село Черповоди Уманського району Черкаської області (2002)* Ф. 62. 42 арк.
3. АНДЛ. *Матеріали фольклорної практики. Село Кобринова Гребля Уманського району Черкаської області (2004)* Ф. 74. Арк. 21
4. АНДЛ. *Записано від Косенко Галини Юхимівни, 1939 р. н., жительки с. Паланка Уманського району Черкаської області (2016)*. Ф. 202. 19 с.
5. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис. Київ : Оберіг, 1993. 590 с.
6. Килимник С. Український рік у народних звичаях в історичному освітленні : [У 3 кн., 6 т.]. Кн. I, т. 2 : (Весняний цикл). Факс. вид. Київ : АТ «Обереги», 1994. 400 с.
7. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України. URL: <https://drive.google.com/file/d/1B-dJxsljilNxfuy3jjq5n4ZVPeo4gZ8/view> (дата звернення: 15.03.2023).
8. Кримський А. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного : Відтворення авторського макету 1930 р. / авт. передмови А. Чабан. Черкаси : Вертикаль, 2009. 438 с.
9. Кузь В. Г., Сивачук Н. П. Українські народні дитячі ігри [Текст] : посіб. для студ. філол. ф-тів (спеціальності «Українська мова і література та народознавство»), студ. дошкільних та пед. ф-тів / Уманський держ. педагогічний ун-т ім. Павла Тичини. Лабораторія «Етнологія Черкаського краю». Київ : Науковий світ, 2003. 33 с.

10. Максимович М. Дні та місяці українського селянина. Київ : «Обереги», 2002. 189 с.
11. Мицик В. Мициківська левада. Творчість однієї родини. Київ : КВІЦ, 2006. 390 с.
12. Народні пісні Черкащини (з колекцій збирачів фольклору) / упоряд. та вступ. стаття Л. О. Єфремової ; НАН України, ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ : Логос, 2020. 640 с.
13. Онишук Одарка. Символіка української писанки. Торонто. 1985. 106 с.
14. Писанки [Текст] / зібрав і зладив В. Мицик; змалював О. Фисун. Київ : Творчо-вид. фірма «Родовід», 1992. 59 с.
15. Пісні Черкащини: Добірка Леопольда Ященка / упоряд. Л. Ященко, Л. Орел. Художнє оформлення : Володимир Юрчишин. Київ : ГО «Фонд Івана Гончара», ПП «Верещинські», 2004. 56 с.
16. Пісні Шевченкового краю / записи, впорядкув. і прим. О. Ошуркевича. Луцьк, 2006. 384 с.
17. Щербаківський В. Основні елементи орнаментативної українських писанок. *Праці відділу українознавства*. Київ : Оттава, 1990. Т. 7. 279 с.

REFERENCES

1. Arkhiv naukovo-doslidnoi laboratorii "Pidhotovka maibutnikh uchyteliv-filolohiv do ukrainoznavchoi roboty v shkoli" (dali ANDL). Materialy folklornoï praktyky. Selo Bachkuryne Umanskoho raionu Cherkaskoi oblasti [Archive of the research laboratory "Preparation of future philology teachers for Ukrainian studies work at school". Archive. Materials of folklore practice. The village of Bachkuryne, Uman district, Cherkasy region] (2005) F. 57. 35 ark. [in Ukrainian].
2. ANDL. Materialy folklornoï praktyky. Selo Cherpovody Umanskoho raionu Cherkaskoi oblasti [ANDL. Materials of folklore practice. The village of Cherpovody, Uman district, Cherkasy region] (2002) F. 62. 42 ark. [in Ukrainian].
3. ANDL. Materialy folklornoï praktyky. Selo Kobrynova Hreblia Umanskoho raionu Cherkaskoi oblasti [ANDL. Materials of folklore practice. The village of Kobrynova Hreblia, Uman district, Cherkasy region] (2004) F. 74. Ark. 21. [in Ukrainian].
4. ANDL. Zapysano vid Kosenko Halyny Yukhymivny, 1939 r. n., zhytelky s. Palanka Umanskoho raionu Cherkaskoi oblasti [ANDL. Recorded from Galina Yukhymivna Kosenko, born in 1939, resident of the village of Palanka of the Uman district of the Cherkasy region] (2016). F. 202. 19 s. [in Ukrainian].
5. Voropai O. Zvychai nashoho narodu. Etnohrafichniy narys [Customs of our people. Ethnographic essay]. Kyiv : Oberih, 1993. 590 s. [in Ukrainian].
6. Kylymnyk S. Ukrainysky rik u narodnykh zvychaiakh v istorychnomu osvittenni : [Ukrainian year in folk customs in historical light]. [U 3 kn., 6 t.]. Kn. I, t. 2 : (Vesniany tsykl). Faks. vyd. Kyiv : AT "Oberehy", 1994. 400 s. [in Ukrainian].
7. Kontseptsiia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v systemi osvity Ukrainy [The concept of national-patriotic education in the education system of Ukraine] URL: <https://drive.google.com/file/d/1> (data zvernennia: 15.03.2023). [in Ukrainian].
8. Krymskyi A. Zvenyhorodshchyna. Shevchenkova batkivshchyna z pohliadu etnografichnogo ta dialektolohichnogo [Zvenyhorodshchyna. Shevchenko's homeland from an ethnographic and dialectological point of view] : Vidtvorennia avtorskoho maketu 1930 r. / avt. predmovy A. Chaban. Cherkasy : Vertykal, 2009. 438 s. [in Ukrainian].
9. Kuz V. H., Syvachuk N. P. Ukrainski narodni dytiachi ihry [Ukrainian folk children's games]. [Tekst] : posib. dlia stud. filol. f-tiv (spetsialnosti «Ukrainska mova i literatura ta narodoznavstvo»), stud. doshkilnykh ta ped. f-tiv / Umanskyi derzh. pedahohichniy un-t im. Pavla Tychyny. Laboratoriia "Etnolohiia Cherkaskoho kraiu". Kyiv : Naukovyi svit, 2003. 33 s. [in Ukrainian].
10. Maksymovych M. Dni ta misiatsi ukrainskoho selianyna [Days and months of a Ukrainian peasant]. Kyiv : "Oberehy", 2002. 189 s. [in Ukrainian].
11. Mytsyk V. Mytsyktivska levada. Tvorchist odniiei rodyny [Mytsyktiv Levada. Creativity of one family]. Kyiv : KVITs, 2006. 390 s. [in Ukrainian].
12. Narodni pisni Cherkashchyny (z koleksii zbyrachiv folkloru) [Folk songs of Cherkasy region (from the collections of folklore collectors)] / uporiad. ta vstup. stattia L. O. Yefremovoi ; NAN Ukrainy, IMFE im. M. T. Rylskoho. Kyiv : Lohos, 2020. 640 s. [in Ukrainian].
13. Onyshchuk Odarka. Symvolika ukrainskoi pysanky [Symbols of the Ukrainian pysanka]. Toronto. 1985. 106 s. [in Ukrainian].
14. Pysanky [Pysanky]. [Tekst] / zibrav i zladiv V. Mytsyk; zmalюvav O. Fysun. Kyiv : Tvorcho- vyd. firma "Rodovid", 1992. 59 s. [in Ukrainian].
15. Pisni Cherkashchyny [Songs of Cherkasy]: Dobirka Leopolda Yashchenka / uporiad. L. Yashchenko, L. Orel. Khudozhnie oformlennia : Volodymyr Yurchyshyn. Kyiv : HO "Fond Ivana Honchara", PP «Vereshchynski», 2004. 56 s. [in Ukrainian].
16. Pisni Shevchenkovooho kraiu [Songs of the Shevchenko region] / zapysy, vporiadkuv. i prym. O. Oshurkevycha. Luts'k, 2006. 384 s. [in Ukrainian].
17. Shcherbakivskyi V. Osnovni elementy ornamentatsii ukrainskykh pysanok. Pratsi viddilu ukrainoznavstva [The main elements of the ornamentation of Ukrainian Easter eggs]. Kyiv : Ottava, 1990. Т. 7. 279 s. [in Ukrainian].